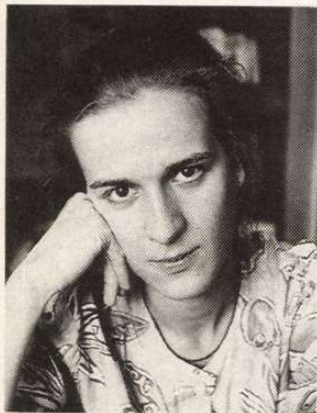

A lázadó elit

Médiademokrácia és kis kínai fal

Már régebben kivonult a politika frontvonalából s visszatért a bölcselethez. Ő az a személyiség, akivel szemben senki nem maradt közömbös, így politikusi tevékenységét is szélsőséges vélemények kísérték. Nemrég érkezett haza Amerikából, és most jelent meg új, hatszáz oldalas könyve, *Másvilág* címmel, amely szándékai szerint: tisztázás, „egy nagyon nagy álláspontváltozás krónikája”. Riporterünk, Köves Viktória arra volt kíváncsi: hogyan látja a világban és hazánkban lezajlott és zajló folyamatokat Tamás Gáspár Miklós filozófus, volt politikus.

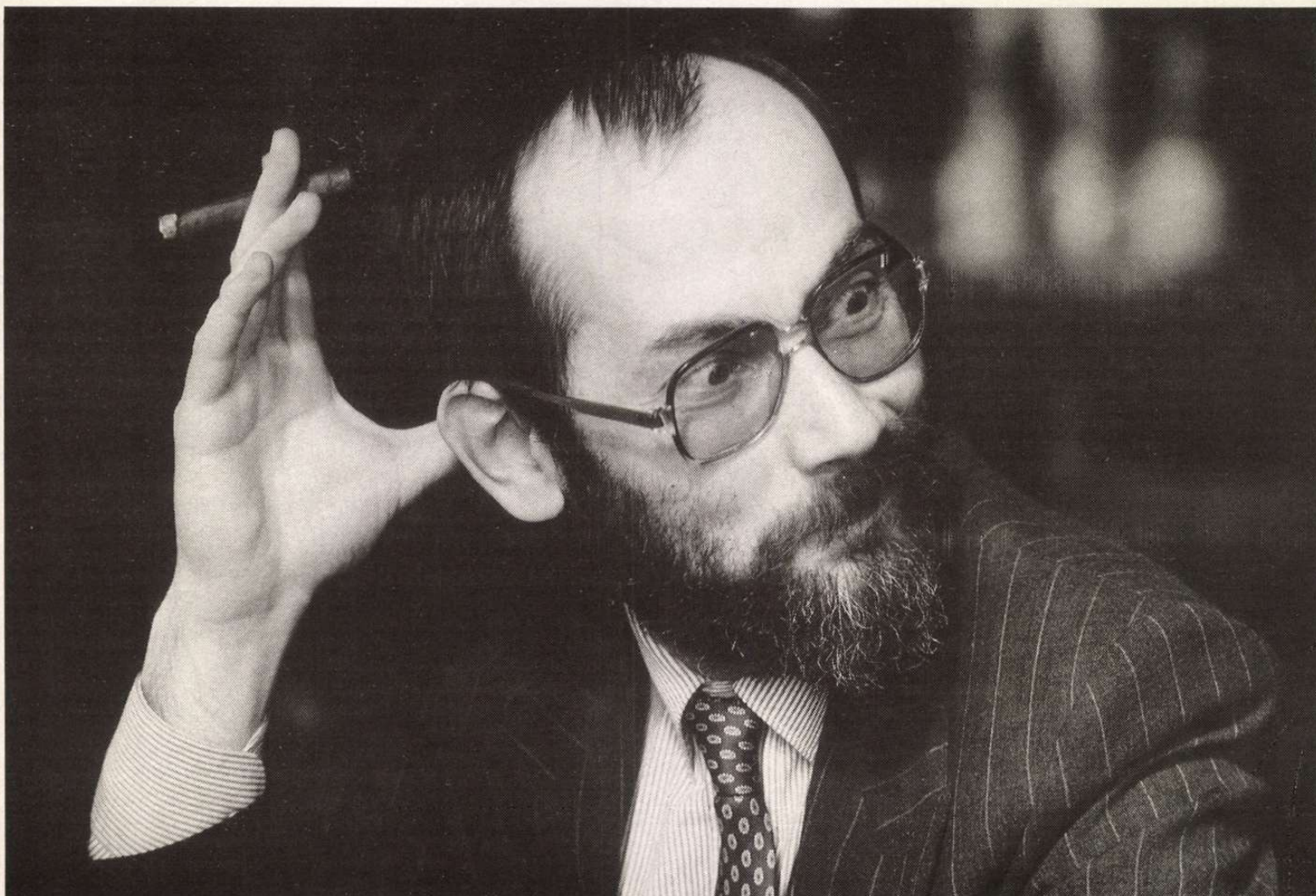
■ – Hogy érzi magát most, hogy kiszállt a politika látványos részéből?

– A különbség nem olyan nagy. Nem hagytam el a magyar közéletet, hanem csak szerepet változtattam. Persze önállóbb és elszigeteltebb is lettem, hiszen nem vagyok benne egy politikai párt mindennapi működésében. De hát úgymint fokozatosan kifelé vonulhattam már ebből az utóbbi két évben. Úgyhogy köszönöm szépen, megvagyok.

■ – És Amerika?

– Az nagyon jó volt. Negyedévig posztgraduális történefilozófiai kurzust tartottam a chicagói egyetemen. Ez nagyon jó egyetem, ahol én az egyik utolsó konzervatív jellegű tanszéken – Allen Bloom régi tanszékén – voltam vendég, amely éppen most szűnt meg ilyennek lenni, mert ott is felülkerekedtek a szokásos koráramlatok. Hiszen Amerika olyan erős, hogy a közszellem beszipantja a marginális jelenségeket, s így az intellektuális életben a konzervativizmus alig pislákol. A baloldali hege-

mónia Amerikában és Nyugaton általában kilencvennyolc százalék körül van. Itt-ott, Franciaországban, Németországban még vannak kivételek, de az angolszász világban nemigen találunk konzervatív intézeteket. A tanszéken egyébként bal oldali szobaszomszédom François Furet volt, jobb oldali szobaszomszédom Leszek Kolakowski, a szemben lévő szobában Saul Bellow, a Nobel-díjas író dolgozott. Tehát voltam már rosszabb helyen is életemben. Sokat tanultam és tanítottam, és szokásomhoz hí-

ven alaposan körülnéztem Amerikában, amely nagyon furcsa állapotban van, mint ahogy az egész világ is. Nem kell azt gondolni, hogy a dekadencia a mi kiváltságunk. Világjelenség. És még csak nem is az európai világra korlátozódik, mert ahogyan az amerikai demokrácia, az angol liberalizmus és a francia republikanizmus válságban van, éppúgy válságban van az iszlám s a hinduizmus is, már négyszáz évvel ezelőtt megszűnt kulturálisan produktívnak lenni. Vagyis mi a tartalékainkat éljük fel.

„A liberális kapitalizmusnak nincsenek értelmiségi hívei”

■ – Ezek szerint a világ most dekadens és baloldali?

– Ez így nem függ össze. Dekadens is és baloldali is. A baloldal természetesen nem a politikában uralkodik korlátlanul, hanem a szellemi életben. Ez teljesen természetes. Hiszen a liberális társadalom az első olyan társadalom a világtörténelemben, amelyben szólásszabadság van, s ahol az uralkodó ideologikus intézmények nem kontrollálják a nyilvános beszédet. Ennek következtében ez az első olyan társadalom a világon, amelyben a társadalom fundamentumának bírálata közkeletű és népszerű, s a kultúra uralkodó, legeredetibb és legkreatívabb áramlatai elutasítják azt a világot, amelyben keletkeztek. Ez teljesen egyedülálló. Nemrég olvastam valamelyik lapban azt, hogy minden udvari művészet szükségképpen alacsony színvonalú és ostoba. A szerző nyilván Mussolinira és Sztálinra gondolt. Ehhez két hozzáfűznivalóm van. Az egyik: Haydn nem volt kifejezetten tehetős és Michelangelo sem volt az a kimondott dilettáns. A másik: nem tudok róla, hogy Mussolininak vagy Sztálinnak udvara lett volna. Kijelentéseink is mutatják, hogy teljesen elfelejtettük a kultúra történetét, amelynek utóbbi négyezer évében a legnagyobb remekművek a szabadság hiányának körülményei között jöttek létre. A szabadság körülményei között dekadens kultúra jött létre. A politikai szabadság kivívásával, a modern liberális demokrácia létrejöttével azonnal belekerültünk egy hatalmas kulturális válságba. A liberális kapitalizmusnak nincsenek értelmiségi hívei.

■ – És az ellenzők mit tartanak kívánatos társadalmi berendezkedésnek?

– A legtöbben szocialisták valamilyen értelemben vagy anarchisták. Vagy a különféle szokásos lázadó irányzatok valamelyikének folytatói. Ennek persze nem kell politikailag explicitnek lennie. Csakhogy maguk a liberális társadalmak is sokadik válságukat élik át. Volt ugyan egy rövid epizód, a rendszerváltás, amikor közvetve és mintegy negatívan igazolódott a liberális kapitalizmus azáltal, hogy legnagyobb politikai ellenfelét elpusztítani látszott egy fordulat – amelyben egyébként sose hittem.

■ – Miben?

– Hogy ez a fordulat mély. Örültem neki, de nem gondoltam, hogy olyan rettentő mély, elhatározott és döntő volna.

■ – És most hogyan látja?

– Ugyanígy. Felületinek érzem. Persze rendkívül fontosnak tartom. Sok tekintetben megváltoztatta a világot, abban viszont kétségkívül nem, hogy az ellenkultúra, a nihilizmus vagy a szocializmus kísértését enyhítette volna. Most a volt szovjet tömb huszonhét utódállamból huszonháromban van kommunista utódpartí kormány. Ha ez nem trend, akkor nem tudom, mi az. Nem beszélve az általános baloldali diadalról az egész Nyugaton. Amerika történetének legbaloldalibb, első szocialista kormánya van uralmon Clinton elnök alatt, Kanadában a konzervativizmus megsemmisült, a lengyel jobboldalnak egyetlen képviselője sincs a szejmben. Visszatérve Amerikára: én, aki közeli kapcsolatban állok a különféle konzervatív szellemi és politikai körökkel, tanúja lehettem annak a teljes vereség- és pánikhangulatnak, amely ott kitört. A Reagan alatt összekovácsolódott politikai, értelmiségi és újságíró-tábor, amely azt a látszatot keltette, hogy mégis lehetséges valamifajta konzervativizmus Amerikában, ezerfelé szóródott, ahogy ez vereség után lenni szokott, s már nem számít többé. Nincs politikai ereje.

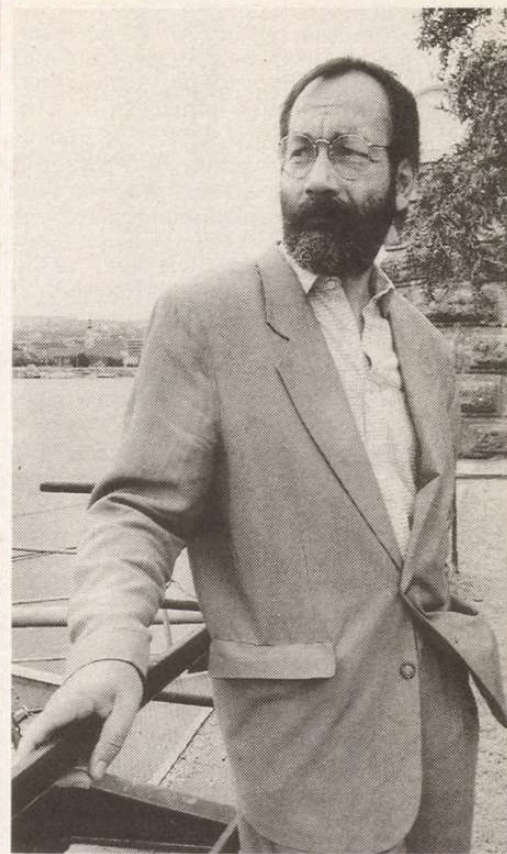
■ – Aki ennyire konzervatív beállítottságú, hogyan került a liberálisokhoz?

– Természetesen ebben a modern világban mindenki liberális. Itt csak a liberalizmus különböző irányzatai léteznek. Az SZDSZ az a párt, amelyben benne van az összes európai irányzat, s amelyben vannak európai típusú konzervatívok, szociáldemokraták és liberálisok. Ilyen értelemben ez a párt miniatűr nyugat-európai parlament. Az pedig elég jellegzetes, hogy ez Magyarországon önálló politikai irányzat. Már 89-ben megírtam, hogy én Nyugat-Európában nem lennék egy pártban Solt Ottiliával, annak ellenére, hogy szeretem őt, mert nézeteink minden döntő politikai kérdésben szembeállítanak bennünket egy nyugat-európai kontextusban.

„A közvélemény többsége nem nagyon kedveli a magántulajdont”

■ – Térjünk rá Magyarországra! Hogyan látja azt, ami most történik?

– Már évekkal ezelőtt teljesen világos volt, hogy a szocialisták fognak nyerni. Nem vagyok ettől roppant boldog, de nem állítom, hogy meg vagyok lepve. Ki nem tudta ezt? Legfeljebb a magyar politológusok nem tudták, mindenki más igen. Ma már látható, hogy a rendszerváltás alapvetően nem forradalmi fordulat volt, hanem egy reformfolyamat drámai pillanata. Teljesen autentikusnak és őszintének tartom, hogy az emberek szembefordultak a zsarnokság kirívóbb formáival, nem kívánták a bürokratikus gyámkodás

agresszívabb formáit, viszont újságokat kívántak, amelyek mindenfelét megírnak, el kívánták mondani a véleményüket, s némi kontrollt kívántak a politikai hatalom fölött. Ez még nem jelent szocialista-ellenes fordulatot önmagában. A szocializmus komoly tételei érintetlenül maradtak. A közvélemény többsége nem nagyon kedveli a magántulajdont, sem az egyenlőtleniséget. A rettenetesen erőteljes elitellenesség és egalitarizmus, amely része a szocialista érzésvilágnak – nem feltétlenül az elméletnek –, érintetlen maradt.

Ennek a fordulatnak egyik motívuma az volt: Czinégének ne legyen villája. És ha az emberek nem akarják, hogy Czinégének villája legyen, akkor azt sem akarják, hogy Palotásnak legyen. Ezt én úgy fejeztem ki egyik tanulmányomban, hogy a rendszerváltó fordulat egyszerre irányult a szocializmus és a szocializmus reformja ellen. Az elégedetlenség egyik forrása pontosan az volt, hogy a kommunista pártok egy része megpróbálta a piaci reformot végrehajtani, s ezáltal különféle kellemetlenségek törtek ki. A rendszerváltás e nélkül az elégedetlenség nélkül nem lett volna az, ami. Ennek ellenére a reformokat az összes kormány folytatja. Tehát a kormányokban megvan ugyanaz az elégedetlenség a reformok ellen és ugyanaz a reformhajlandóság – ilyen értelemben a kontinuitás nagyon erős. De van ennek a társadalomnak egy nagyon érdekes, újszerű vonása: ez a demokrácia, amelyben élünk, valójában médiademokrácia. Mint ahogy minden demokrácia azzá vált az elmúlt harminc-negyven évben. Ennek folytán pedig láthatóvá váltak az elitek. Megindultak a parlamenti közvetítések és Kelet-Európa népe tudomásul vette, hogy vannak főnökök. Majd azt mondták: ők is vannak olyan okosak, mint X. vagy Y. – persze teljes joggal –, és hogyan jönnek ezek itt ahhoz, hogy engem vezessenek. Szóval, az addig láthatatlan elitek bevonulása a nyilvános térbe, a médiába, hatalmas demokratikus lázadó érzelmét váltott ki. Ez tovább fokozta az egalitárius érzést, amelynek csak az felel meg, ha az elitek minél inkább hasonlítanak a tömeghez.

Ezért fontosak az olyan követelések; hogy a politikus legyen pragmatikus, meg egyáltalán: fogja be a száját, legyen szűrke, legyen olyan, mint mindenki, és lehetőleg, ha elmegy egy téglafal előtt, ne lehesen észrevenni, olvadjon be a háttérbe. Nem bízunk igazán abban, hogy tőlünk különböző emberek bennünket képviselni tudnak. Egyébként meggyőződésem, hogy ha 1939-ben lett volna televízió, akkor Churchill sose lett volna miniszterelnök és nem mentek volna az emberek a vezetésével háborúba, mert kiderült volna, hogy Churchill – finoman szólva is – nem olyan, mint a többi ember: neurotikus vén bolond, részeges, szivarozó, napi húsz flekket megíró, nappal kommunikációra képtelen különc. Egy mai államférfi meddig tudná eltitkolni, hogy képtelen délután egy óráig felkelni az ágyból? Maximum három napig, mert ebben a tiszteletudás nélküli társadalomban kinyomoznák az újságírók.

„A Nyugat legfőbb gondja az, hogyan tudná magától távol tartani ezeket a bajkeverő kis országokat”

– Megvalósítható ez az egalitárius eszme egyáltalán? Ez a legyen olyan, mint mi?

– Már megvalósult. Nézzen körül a világban! Milyen politikusok vannak manapság? Mutasson egyetlen eredeti embert, akinek komoly állása van. Nincs ilyen.

– Eszerint a mai magyar politikai élet-

ben nincs eredeti gondolkodású személyiség?

– Titkolják. Akadnak, én ismerek ilyeneket, de nem árulom el, mert nem akarom őket tönkretenni. Ismerek politikusokat, akiknek vannak érdekes gondolataik, és maguk is érdekes emberek, de ha valamire vinni akarják, akkor használniuk kell azt a zsargont, amelyet a média és a szavazók világa elfogad.

– A nagy átverés?

– Ez nem átverés. Az érvényesülés érdekében valamit mindenki módosít az egyéniségén. Gondolom, ha mindenki őszinte volna azokhoz, akiktől függ, a főnökéhez, a feleségéhez, a gyerekeihez, a munkatársaihoz, akkor abban a pillanatban a társadalom összeomlana. Minden társadalomban alkalmazkodnak így vagy úgy, csak egy régimódi társadalomban kevésbé kellett alkalmazkodni, tekintettel arra, hogy elfogadták: az emberek között vannak különbségek. Ez az, amit Szerb Antal úgy fejezett ki, hogy „a gróf különb”. Ha elfogadjuk azt, hogy a gróf különb, akkor nincs azzal baj, hogy a gróf nem olyan, mint én – persze hogy nem olyan, mint én, ha egyszer különb. De ma már nem hiszünk ebben. Az arisztokratikus tradíció megbukott.

– Hadd legyek egy kicsit személyes: önnnek mit kellett elfednie ez alatt a négy év alatt?

– Hát, én nem sokat fedtem el, s aztán úgy is jártam.

– Hogyan?

– Nem tehettem szert arra a politikai befolyásra, amelyet egy vezető pozíciójú politikusnak el kell érnie. Nagyon hamar rá is ébredtem erre, s ennek következtében – hiszen nem vagyok hülye – visszavonultam az első sorokból.

– Mert nem tud elfedni?

– Nem. Hanem azért, mert nem minden típus való a demokratikus politika élvonalába, s az enyém biztosan nem. De ez így van rendjén. Ha valaki nem képes demokratikus politikussá válni, akkor ne csinálja. Magamra nézve is ezt állapítottam meg.

– Miért nem tud ön demokratikus politikus lenni?

– Túl lusta vagyok hozzá. Rettentő szorgalmat igényelne, hogy ne legyek olyan, amilyen vagyok, és én nem vagyok ilyen szorgalmas.

– Hadd kérjem egy kis jóslásra: mit gondol, mi lesz itt húsz év múlva?

– Azt hiszem, tovább mélyül a Nyugat és Kelet közötti szakadék.

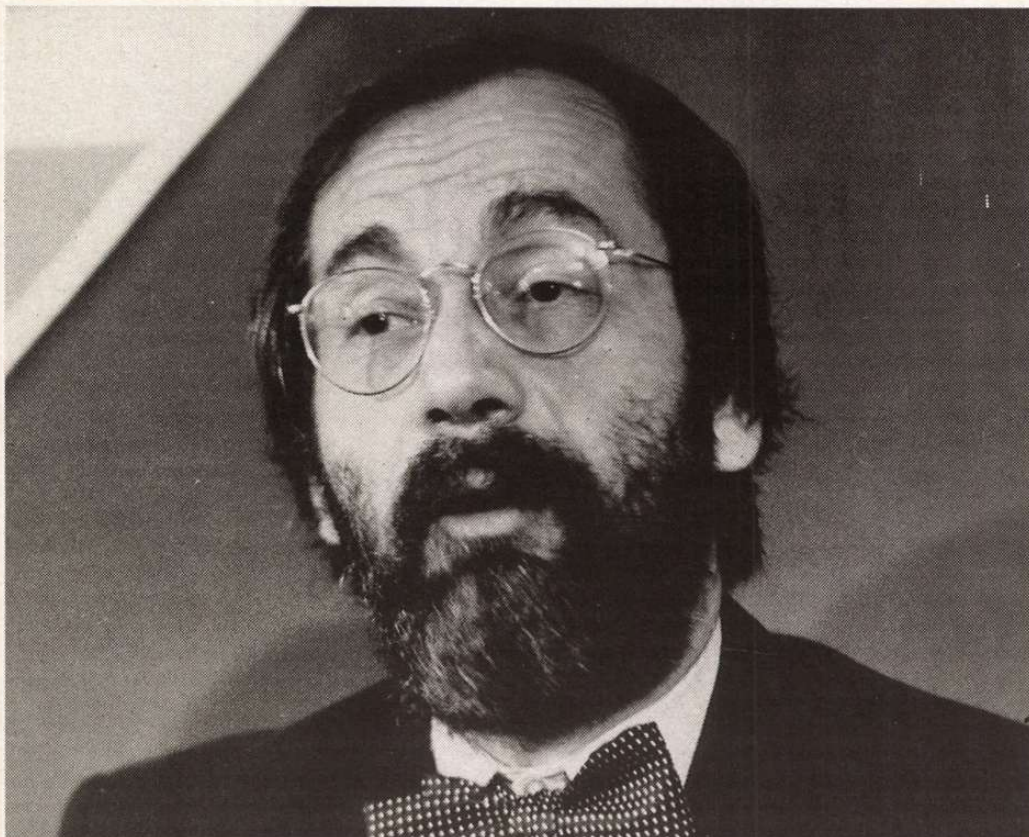
– Nem azon dolgoznak éppen teljes erőbedobással, hogy minél keskenyebb legyen a szakadék?

– Erről beszélnek valóban. De én nem arra gondolok, hogy az emberek miről beszélnek. A Nyugat legfőbb gondja az, hogyan tudná magától távol tartani ezeket a turbulens, bajkeverő kis országokat. Ami egyébként a maga szempontjából teljesen érthető. Őszintén szólva, nem is veszem rossz néven, hiszen egy nyugati államfőnek vagy miniszterelnöknek ugyanaz a kötelessége, mint itteni megfelelőjének: saját országának érdekeit kell képviselnie.

„Bekövetkezik az állam teljes szétzúzódása, a tökéletes fekete lyuk”

– Az lehet, hogy Nyugat-Európa lerázza bennünket, de azért ezek a kis kelet-európai országok elég erősen dolgoznak a csatlakozáson. Vajon melyik erő lesz nagyobb?

– Ez attól függ, hogy a nyugati szavazók mit gondolnak: akkor lehet-e megmenekülni a menekültáradattól és a háborús konfliktusok beszüremkedésétől, ha közelebb engedik ezeket, vagy akkor, ha felépítik az abszolút kínai falat. Ez még nem dönt el. Ha nagyon talpalunk, talán a kínai falon belülről kerülhetünk, de én nem bízom ebben. – Látja, például nem mondtam volna ilyeneket, ha még képviselő lennék. – Egyébként az európai integráció önmagában is összeomlóban van Nyugaton. Mire mi elérünk oda, hogy komolyan foglalkozzanak azzal, bevegjenek-e bennünket, addigra talán már az egész nem létezik. Tehát szerintem mélyülni fog ez a szakadék Nyugat és Kelet között. S föltehetőleg egy korporatív rendszer alakul ki Kelet-Európában, ami azt jelenti, hogy a különféle érdekcsoportok fogják saját magukat képviselni. Ennélfogva kétségbe vonatik magának a parlamenti rendszernek az alapeszméje, s egyre nagyobb szerepe lesz a különféle foglalkoztatási csoportok, osztálycsoportok, regionális lobbyk, kisebbségi csoportok alkudozásának. Olyan állam alakulhat ki, amely lényegében csak levezeti ezeket az alkufolyamatokat. Ez bizonyos értelemben demokratikusabb, mint a régi szocializmus volt, ugyanakkor az állam szuverenitása, a parlament befolyása, az alkotmány hatása meredeken csökkenni fog. Az ilyen egyezkedő rendszer, amely ráadásul merevvé válik, s amelyben különféle csoportok képviselői intézményre, önállóságra és identitásra tesznek szert, teljesen eldugaszolja a politikai közlekedőedényeket, ezért az egyet-

len kreatív erő benne a korrupció. Csak korrupcióval lehet valamin változtatni, mert különben olyan sok egyeztetésre, konszenzusra és alkura van szükség, hogy a világon semmit nem lehet csinálni. Így aztán elboldogulunk majd egy meglehetősen mozdulatlan társadalomban, ahol senki nem léphet ki a saját csoportjából, mindenkinek a politikai akciója csak arra van korlátozva, hogy a saját csoportján belüli érdekeket próbálja valamiképpen előrenyomni. Ez időnként gazdaságilag eredményes, de politikailag, szociálisan és kulturálisan természetesen katasztrófa. Ez az optimista szcenárió.

■ **- Ha ez az optimista változat, akkor milyen lehet a pesszimista...**

- A teljes zűrzavar, az állam megszűnése, ami ennek a demokratikus egalitarizmusnak, szokásos kulturálatlanságunknak és barbárságunknak köszönhető. Bekövetkezik az állam teljes széttűződése, a tökéletes fekete lyuk, ami be is következett Oroszországban, ahol nincs többé állam. Ma az emberek nem attól szenvednek, hogy erős államok diktatórikus módszerekkel bántják őket, hanem attól, hogy nincs államuk. Ruandában és Boszniában nem az állam öli az embereket, hanem az állam nélkül maradt állampolgárok ölik egymást. És azért abba is bele tudnak halni milliók. Őszintén szólva, ez a tradicionális formája a nagy társadalmi kataklizmának, összeomlásnak. Csak fokozatilag különbözik egymástól az, hogy különféle törzsek fölfegyverzik egymást és szomszédjaikat legyilkolják milliószámra, és az, hogy az ember nem fizet adót. Az élet szempontjából persze ez nagyon nagy különbség, de azért ugyanazon fogalom alá tartozik mindkettő, jelesül az állami tekintély el nem ismerésének fogalma alá.

A fogalmakat, amelyek évezredekig ösztetartottak államokat – például rend, kötelesség, államhűség, állampolgári öntudat, patriotizmus, elkötelezettség a közügyek iránt és a többi – szinte lehetetlen már kimondani, mert fantáziánkban ezeket a szavakat mi a diktatúrával hozzuk képzetársításos kapcsolatba. Éppen ez a baj. Nincs semmilyen – sem birodalmi tradicionális, sem republikánus – alapja valamiféle engedelmisségnek és törvénytisztletnek, amelyre egy rendezett társadalomban szükség van. Valóban azt hiszem, hogy a republikánus erények elpusztulása fölidézi annak rémét, amitől évszázadok óta retteg a politikával foglalkozó művelt emberek csoportja: a teljes anarchiának, a zűrzavarnak és a széthullásnak, a civilizáció megszűnésének veszélyét. Sose voltunk még közelebb ehhez, mint most. Sok mindenki hozzátett ehhez az összeomláshoz ezt-azt, a diktatúrák csakúgy, mint a diktatúrák ellenfelei. Így például az én lázadó, liberális nemzedékem is. Mert a diktatúrák ellen lázadók nem pusztán a rendszer specifikus jellege ellen, hanem általában a tekintély iránt engedelmisséget mutató társadalmi viselkedéssel szemben is lázadtak. Úgy gondolom, az egész rendszerváltás kudarcot vallott. Az a mély változás, amelyet néhányan elő akartunk idézni, nem következett be. S bár el lehet hosszú távra halasztani ezeket a célokat és be lehet őket olvasztani egy szociáldemokrata típusú fejlődésbe, s oldani korporativizmussal, természetesen az már nem lesz ugyanaz.

■ **- Mi lett volna az eszményi megoldás?**

- A politika azt jelenti, hogy az állampolgároknak legalább egy része törvényt adta kötelezettségein túl részt vesz a közügyekben és ezért áldozatokat vállal, valamint, hogy az állampolgárokat érintő kér-

Az 1990-es választás éjszakáján Demszky Gábor és Kis János társaságában

déseket a közjóra való vonatkozással hozzák meg. De a közjóban senki nem hisz többé, következésképpen marad a fogyasztási színvonal és a jólét mint a közmegegyezés valamifajta indexe, és persze mindenki megpróbálja a saját csoportja érdekeit érvényesíteni. Ez nem politika a szó klasszikus értelmében. A politika nem a szakemberek közigazgatási tevékenysége, hanem a felelős állampolgárok egymással folytatott erkölcsi vitája. Mi úgy képzeljük itt, Kelet-Európában, hogy demokratikus az a helyzet, amelyben senki nem tesz különbséget az egyes érdekcsoportok igényei között, hanem lehetőség szerint megpróbálja mindet megvalósítani, holott egyes érdekcsoportok igényei például immorálisak és nem kell őket megvalósítani. De ez kifejezhetetlen, elmondhatatlan a jelenlegi szellemi és politikai légkörben. Én is csak kritikailag tudom ezt mondani, példát nem tudnék felhozni rá, egyszerűen csak összehasonlítom azt a helyzetet, amelyben még volt politika, azzal a helyzettel, amelyben már nincsen. És hát ez az a helyzet.

„Szenvedélyes ember vagyok, nem megvető”

■ **- Itt ül velem szemben Tamás Gáspár Miklós és rendkívül okosan, magabiztosan, sőt lekezelően nyilatkozik...**

- Nem lekezelően, csupán kritikusan. Nem gondolom azt, hogy akik velem ellenkező álláspontot képviselnek, idioták volnának. Élesen kritikusan vagyok, mert mindentől az életünk függ.

■ **- Bizonyos beszédfordulataira gondoltam.**

- Maga nem szokott magánkörökben így beszélni?

■ **- De most a nyilvánosság előtt beszélgetünk, hiszen éppen interjút készítek önrel.**

- Nekem nincs kétféle beszédmódom, csak ez az egy van.

■ **- Ez lehet az egyik oka annak, hogy...**

- Biztos.

■ **- Hadd legyek egészen személyes: a magánéletében hogyan fogadják ezt a stílust?**

- Roppant szentimentális és szelíd ember vagyok. Nem nagyon szoktam senkivel sem gúnyolódni. Rettenetesen rossz néven veszem például azt, amikor szülők gúnyosan beszélnek gyerekeikkel. Sose csinálnám, sose. Sosem mondanám azt kislányom rajzairól, hogy rosszabbak, mint Michelangelo rajzai. Szenvedélyes ember vagyok, nem megvető. Az azért nem olyan nagy újdonság, hogy a világon sok a hülyeség. És persze én is szoktam egetverő marhaságokat beszélni és nagyokat tévedni. Most megjelent könyvem is egy nagyon nagy álláspontváltozás krónikája.

■ **- Olyan írások, publicisztikák is vannak benne, amelyek már megjelentek egyes lapokban, például a Magyar Narancsban, a HVG-ben. Mit gondol, kikhez jut el azokon kívül, akik például ezeket a lapokat olvassák?**

- Őszintén szólva, nem tudom. El tudom képzelni, hogy azok, akik egyébként nem érdeklődnek olyan rettentő aktívan a politika mindennapjai iránt, azért egy napi politikával is foglalkozó, gondolkodó ember könyvét elolvassák. De én igazán nem tudom megítélni, hogy jó-e és szükséges-e bárkinek is. Én, amennyit ér. Csak reménykedni tudok abban, hogy valamit megvilágít az emberek számára, a tévedéseimmel együtt, amelyeket én nem is titkolok, hiszen a kötet utolsó írása komoly önbírálat. Egyszer **Eörsi István** írt ellenem gúnyiratot, amelyben azt kérdezte: hogyan lehet valaki ilyen lázadó lelkiállattal, mint az enyém, konzervatív. Én nem válaszolom erre egyszerűen csak azt, hogy „köszönöm, jól”. Amit mondott, az egyébként kétségkívül nem rossz megfigyelés. Mindez egyszerűen annak a következménye, hogy gondolataimat nem a vérmérsékletemből szoktam levezetni.